

Бор, Чърчил, Рузвелт и атомната бомба

Един от учените, които още преди първия експериментален атомен взрив осъзнава каква опасност за човечеството представляват разработваните ядрени оръжия, е Нилс Бор. Той предвижда приближаващата безкрайна надпревара във въоръжаването и се опитва да направи всичко, което е по силите му, за да я предотврати. През 1944 г., когато Бор вижда какви политически последствия може да има разработването в САЩ ядрено оръжие, с наивитет, допустим само за голям учен от неговия ранг, решава, че единствен начин да се предотврати ядрената надпревара между Запада и Изтока е да се информира Сталин за разработката на атомната бомба и му се предложи съвместен контрол върху използването на новия тип оръжия. Бор познава високия научен потенциал на Съветския съюз и предвижда, че предимството на Запада може да бъде само временно – достатъчно е да се разнесе вестта за първия ядрен взрив и само след няколко години Съветският съюз ще създаде свое ядрено оръжие.

С характерната си убедителност и твърдост Бор успява да спечели привърженици на своята идея сред някои високопоставени лица и в американското, и в британското правителства – например във Великобритания лорд Червел, личен научен съветник на министър-председателя Чърчил, а в САЩ Феликс Франкфуртер – председател на Върховния съд и личен приятел на президента Рузвелт.

След като е спечелил привърженици на такова високо политическо равнище, Бор се заема с трудната задача да накара Чърчил и Рузвелт да се вслушат в неговото предложение сериозно. Първо лорд Червел му урежда среща с Чърчил, която завършва с пълен неуспех. На срещата присъства и председателят на Кралското общество сър Хенри Дейл. Неговите опасения, че Бор с неговия “мек, по философски неясен начин на изразяване и с характерния си шепот”¹ няма да бъде разбран от “погълнатия от отчайващо много други проблеми министър-председател” се оправдават напълно. Чърчил проявява към Бор почти толкова голямо недоверие, колкото и към Сталин, и набързо прекратява срещата, без ученият дори да успее да изложи аргументите си. По-късно Бор казва за тази среща: “Ние не говорехме на един и същ език.” Самият Чърчил коментира пред лорд Червил срещата с характерния си сарказъм: “Не харесах човека, който ми доведохте – толкова много коса има на главата си!”.

Разговорът на Бор с Рузвелт е по-любезен, но не по-успешен. Когато В. Буш – неофициалният научен съветник на президента – подготвя последния за срещата, Рузвелт пита “Мислите ли, че ще мога да го разбера?” Отговорът на съветника е откровен: “Не, мисля, че вероятно няма да го разберете.”. Разговорът, всъщност монологът на Бор, продължава час и половина, през който Рузвелт слуша учтиво и Бор излиза от Белия дом щастлив. Буш обаче казва: “Аз се съмнявам, че президентът въобще разбра за какво става дума.”.

Така предложението на Бор за отворена ядрена политика не среща разбиране сред политиците. Нещо повече – под въпрос се поставя неговата благонадеждност. По този повод Чърчил казва на Червел: “Президентът и аз сме много обезпокоени за професор Бор. Как се замеси той в бизнеса? Той е голям поддръжник на публичността. Той е направил своеволно разкрития пред председателя на Върховния съд Франкфуртер, който стреснал президента, казвайки му, че знае всички подробности... Какво означава всичко това? Струва ми се, че той или трябва да бъде затворен, или поне да му се покаже, че е много близо до ръба на голямо престъпление.”.

¹ Известно е, че английският език на Бор далеч не е бил перфектен. Мнозина отдават този факт не на неспособност да се справя с чужди езици, а на майчиния му датски език, за който казват, че представлява не език, а специфично заболяване на гласните струни и ларинкса. Хората, които са слушали разговор между датчани, ще разберат смисъла на това хапливо твърдение.

Всички знаем как се развиха събитията през следващите десетилетия – опасенията на учения се оправдаха напълно, но и днес, повече от половин век по-късно, действията му странно напомнят историите на рицаря от Ла Манча. Въпреки това, не може да се отрече, че няма друг учен, който да е положил толкова усилия за сближаване между света на учените и света на политиците. Както навсякъде, и тук убеждаващият разговор е неговият любим подход за печелене и запазване на позиции. Усилията, енергията, които Бор влага за решаване на човешките проблеми, са резултат от дълбоката му убеденост, че научните проблеми са винаги и преди всичко човешки проблеми.